

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.35>

УДК 336.77

Є. М. Андрущак,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6691-9747>*

Я. Б. Дропа,

*д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2385-8205>*

Т. О. Остасюк,

*магістр кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1551-5728>*

АНАЛІЗ РИЗИКУ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ye. Andruschak,

*PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Money
Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv*

Ya. Dropa,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Money Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine,
Lviv*

T. Ostasyuk,

*Master of the Department of Finance, Money Circulation and Credit, Ivan Franko
National University of Lviv, Ukraine, Lviv*

RISK ANALYSIS OF THE CREDIT PORTFOLIO OF UKRAINIAN BANKS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

У статті розкрито особливості регулювання кредитної діяльності вітчизняних банків Національним банком України, наголошено на необхідності дотримання визначених нормативів; аргументовано потребу в організації ефективного управління якістю кредитного портфеля банківської установи; визначено способи й інструменти запобігання ризикових подій у процесі проведення банківського кредитування.

Досліджено тенденції кредитного портфеля вітчизняних банків упродовж 2008 – 2023 років, який продемонстрував у більшості періодів позитивну динаміку щодо обсягів в абсолютному та відносному вираженні. Проаналізовано динаміку капіталу банків, резервів під кредитні операції у сукупності наданих кредитів, обсягу непрацюючих кредитів та їхньої частки у кредитному портфелі банків України упродовж 2008 – 2023 років.

Розкрито сутність понять протермінованої та сумнівної заборгованостей, непрацюючих кредитів; оцінено тенденції динаміки абсолютної та відносної величини непрацюючих кредитів у банківській системі України; висвітлено особливості застосування в українській банківській сфері світового досвіду щодо характеристики непрацюючих позик й імплементацію НБУ сучасних вимог до визначення банками величини кредитного ризику, пов'язаного зі здійсненням активних операцій, що допомогло розрахувати адекватні розміри протермінованих і проблемних зобов'язань. Оцінено динаміку питомої ваги резервів під позикові операції у кредитному портфелі та власних фінансових ресурсах банків України упродовж 2008 – 2023 років; результати аналізу дали змогу зробити висновок про дуже високий рівень кредитного ризику вітчизняного банківського сектору, який негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи та економіки країни загалом.

Охарактеризовано головні складові механізму управління ризиками кредитування, який охоплює такі види забезпечення: технологічне, управлінське, моніторингове і післяопераційне; розкрито послідовність організації управління якістю кредитного портфеля банків; визначеного головну мету зазначеного механізму управління якістю кредитного портфеля як формування

результативного процесу надання позик, який забезпечить генерування достатнього прибутку за допустимого рівня кредитного ризику.

The article reveals the peculiarities of the regulation of the credit activity of domestic banks by the National Bank of Ukraine, emphasizing the need to comply with the specified standards; the need to organize effective management of the quality of the credit portfolio of a banking institution is argued; methods and tools for preventing risky events in the process of bank lending are defined.

The trends of the credit portfolio of domestic banks during 2008-2023 were studied, which demonstrated positive dynamics in most periods in terms of volumes in absolute and relative terms. The dynamics of banks' capital, reserves for credit operations in the aggregate of loans granted, the volume of non-performing loans and their share in the loan portfolio of Ukrainian banks during 2008 – 2023 were analyzed.

The revealed essence of the concepts of overdue and doubtful debts, non-performing loans; trends in the dynamics of the absolute and relative value of non-performing loans in the banking system of Ukraine were assessed; the peculiarities of the application of world experience in the Ukrainian banking sphere regarding the characterization of non-performing loans and the implementation of the NBU's modern requirements for the determination by banks of the amount of credit risk associated with the implementation of active operations, which helped to calculate the adequate sizes of overdue and problematic liabilities, are highlighted. The dynamics of the specific weight of reserves for loan operations in the loan portfolio and own financial resources of Ukrainian banks during 2008 – 2023 were evaluated; the results of the analysis made it possible to conclude about a very high level of credit risk in the domestic banking sector, which negatively affects the stability of the functioning of the entire banking system and the country's economy in general.

The main components of the lending risk management mechanism are characterized, which includes the following types of support: technological, managerial, monitoring and post-operational; the sequence of the management of the quality of the credit portfolio of banks is disclosed; determined the main goal of the

specified loan portfolio quality management mechanism as the formation of an effective process of granting loans, which will ensure the generation of sufficient profit at an acceptable level of credit risk.

Ключові слова: *кредит, кредитування, кредитний портфель, кредитні ризики, кредитні резерви, непрацюючі кредити, банки, банківська система.*

Keywords: *credit, lending, credit portfolio, credit risks, credit reserves, non-performing loans, banks, banking system.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах погіршення економічної ситуації в Україні унаслідок пандемії коронавірусу та повномасштабної війни, яка триває уже другий рік, суттєво знизилися фінансові результати суб'єктів господарювання та доходи населення, що суттєво наростило розміри дефіциту грошових коштів та актуалізувало пошук зовнішніх джерел їх залучення на національному фінансовому ринку. Головними його учасниками є банківські установи, які виконують роль перерозподілу фінансових ресурсів та спрямування їх у сфери інвестиційної і споживчої діяльності з метою створення передумов для ефективного функціонування вітчизняної господарської системи. З огляду на те, що кредитування є головним видом діяльності банків та допомагає їм сформувати левову частку фінансових результатів, необхідно аналізувати якість кредитного портфеля, досліджувати чинники, котрі визначають його ризик і прибутковість, прогнозувати наслідки появи ризикових подій у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вирішенню проблем у сфері управління кредитними ризиками присвятили свої публікації такі українські науковці: Н. Антіпова, О. Власенко, В. Волкова, І. Гуцал, Ж. Довгань, Т. Донченко, В. Здражевський, М. Крупка, А. Колесникова, К. Ларіонова, Г. Морозова, Н. Пайтра, О. Петрук, А. Сорока, А. Харченко та інші.

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних вчених, сьогодні у сфері управління кредитними ризиками перед банками України постали нові виклики, які пов'язані з запровадженням воєнного стану та зниженням платоспроможності суб'єктів господарювання і населення, що потребує проведення нових досліджень та вирішення гострих проблем, що стосуються поліпшення якості кредитного портфеля.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статі є аналіз динаміки кредитних ризиків банків України в умовах воєнного стану та виявлення напрямів їх зниження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прибуток від ведення кредитної діяльності банківським установами у розвинених країнах є головним джерелом генерування сукупних фінансових результатів, тому значну увагу необхідно зосереджувати у сфері формування якісного позикового портфеля, що стане підґрунтям для зниження кредитних ризиків. У довоєнний період вітчизняні банки володіли кредитним портфелем не досить високої якості. Його подальшому погіршенню сприяли карантинні обмеження у 2021 році, оскільки суттєво знизилася ділова активність підприємницьких структур. Початок війни суттєво ускладнив ситуацію у напрямі погіршення, тому сьогодні банки змушені ухвалювати дієві рішення щодо зниження кредитних ризиків та уникнення втрат унаслідок погіршення якості кредитного портфеля. Депозитні установи повинні ґрунтовно вивчати динаміку фінансового стану клієнтів під час пропонування їм позикових послуг з метою уникнення труднощів у власній діяльності та збереження прибутковості. Варто пам'ятати, що після закінчення війни, банківська система відграватиме ключову роль у фінансовому забезпеченні відбудови української господарської системи.

Необхідно зазначити, що процеси банківського кредитування безперервно регулюються центральними державними органами, які наділені повноваженнями щодо встановлення визначених обмежень та нормативних величин, які стосуються цієї діяльності (зазвичай таким органом є центральний банк країни). Дотримання визначених регулятором нормативів та інструкцій у

сфері ведення кредитної діяльності є обов'язковим для фінансових установ, оскільки вона супроводжується значними ризиками, нехтування якими може згубно відобразитися на функціонуванні окремого банку та національній банківській системі загалом. Водночас результативність діяльності банків визначається не тільки постійним дотриманням вказівок Національного банку, а й здатністю сформувати таку сукупність наданих позик (портфель), яка допоможе досягнути запланованої рентабельності, зберігатиме достатню ліквідність та матиме прийнятний ступінь ризиків. Такий портфель відповідатиме інтересам акціонерів, керівників та допоможе забезпечити стабільність функціонування банківської установи, що проявлятиметься у постійній здатності погашати свої зобов'язаннями перед клієнтами, кредиторами та інвесторами.

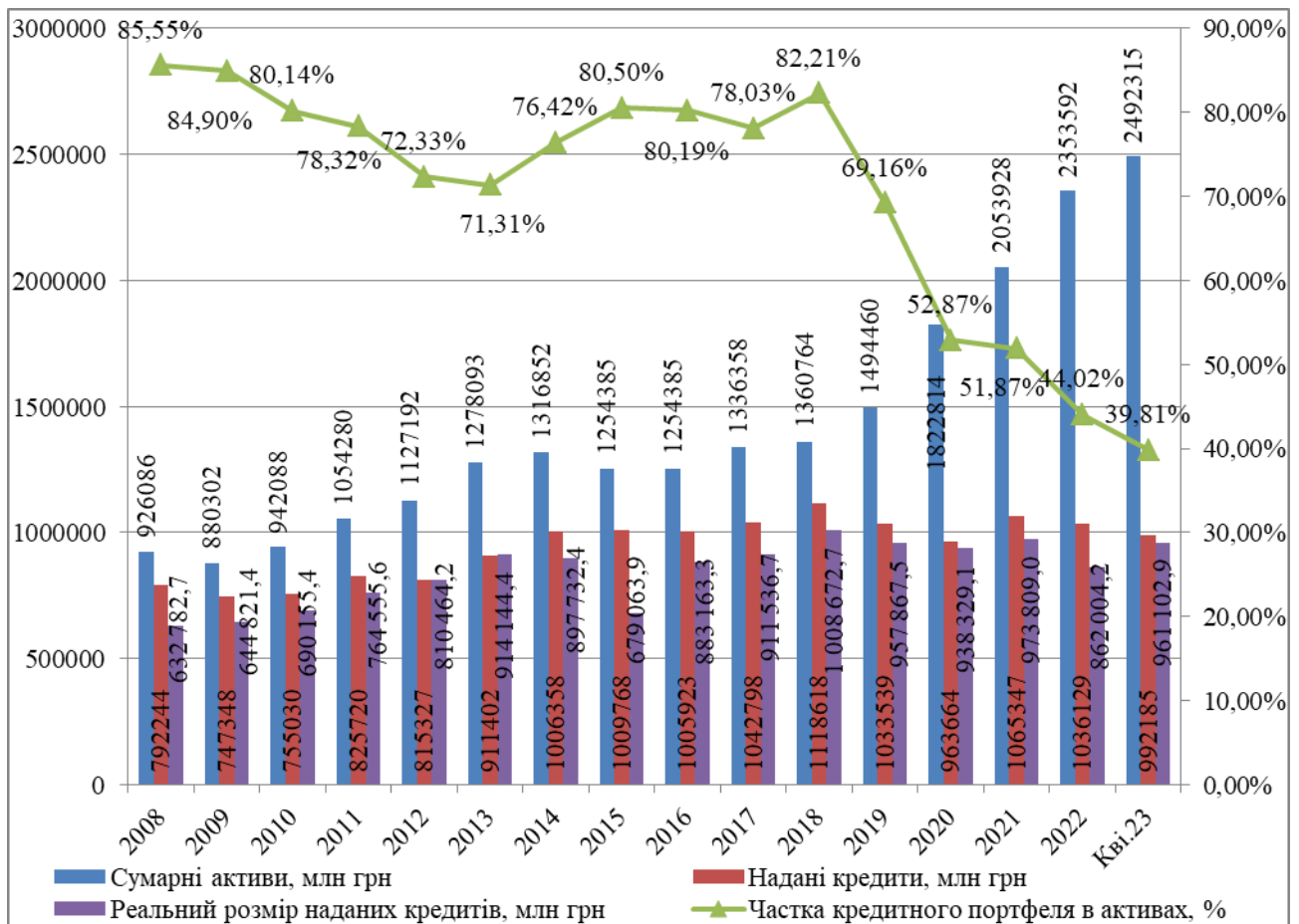
З іншого боку, неефективно сформований позиковий портфель провокуватиме появу негативних подій, котрі будуть здатні відобразитися на результатах діяльності банку. Наприклад, необґрунтоване нарощення кількості позик, що містять у собі великий ризик, сприятиме зниженню обсягів кредитної діяльності, падінню якості позикового портфеля, неповерненню клієнтами позичених коштів у розрізі основної суми й нарахованих відсотків, нарощенню видатків щодо менеджменту таких позик, погіршенню іміджу на ринку, втраті фінансових ресурсів, підвищенню вимог щодо резервування.

Утім, у банківській практиці сьогодні наявні способи й інструменти, які допоможуть уникнути появі ризикових подій та сформувати ефективний портфель наданих позик. Вони охоплюють ідентифікацію ознак ненадійних клієнтів та небезпечних позик, а також формування стратегій подолання таких симптомів. Водночас, якщо у банку вже з'явилася проблемні кредитні зобов'язання, то існують декілька алгоритмів стимулювання їх погашення боржниками, зокрема: погашення протермінованих зобов'язань суб'єктом господарювання за рахунок ресурсів, отриманих у формі виторгу від реалізації від контрагента, котрий має потребу у банківському кредитуванні, яку може задовільнити наша установа; анулювання протермінованих зобов'язань компанії

однією сумою без надання додаткової позики за допомогою передання боргу на партнерів на основі списання дебіторської заборгованості зазначеного клієнта банку; трансформація протермінованих зобов'язань за позику у термінову кредиторську чи дебіторську заборгованість за рахунок перенаправлення боргів на третю особу (компанію чи підприємство), яка є також клієнтом банку; кредитування третьої юридичної особи, котра також є клієнтом нашого банку, з метою фінансування вже існуючого боржника і, таким чином, сприяння завершенню вже початого операційного циклу й реалізації виготовленої продукції. Такі дії допоможуть поступово погашати кредитні борги за рахунок повноцінної реалізації продукції й отриманні виторгу.

Зазначимо, що у практичній діяльності реалізація таких схем погашення протермінованих кредитних зобов'язань супроводжується низкою перешкод, які ускладнюють вирішення багатьох проблем і стосуються неефективно утвореного позикового портфеля. В кризових умовах сьогодення аналіз кредитної діяльності банків, зазвичай, передбачає грамотну оцінку рівня ризику, тому важливе значення має ухвалення комплексу заходів щодо їх зниження та попередження негативних наслідків. Головним завданням депозитних корпорацій нині є зменшення рівня ризиків, які пов'язані з неповерненням наданих клієнтам позик. Для цього, передусім, необхідно ефективно побудувати механізм кредитування суб'єктів господарювання і населення, досягнути раціональності у структурі позикового портфеля й провести дієву політику кредитування.

Дослідження динаміки портфеля наданих позик вітчизняними банками упродовж 2008 – 2023 років продемонструвало у більшості періодів позитивну динаміку щодо його обсягів в абсолютному та відносному вираженні (рис. 1).

**Рис. 1. Динаміка наданих кредитів вітчизняними банками
упродовж 2008 – 2023 років, на кінець періоду [3; 4]**

З діаграми видно, що унаслідок політичної нестабільності у 2013 та 2014 роках, яка переросла у початок війни на сході країни, кредитна діяльність українських банків поступово знижувалася, проте на абсолютні розміри сумарних активів та наданих кредитів суттєво впливають інфляційні ризики, тому реальні розміри зменшувалися ще більшими темпами. Упродовж зазначеного періоду частка кредитного портфеля зменшилася майже на 7 в. п. та на початок 2014 року становила 911402 млн грн. У подальшому показник розмірів кредитування поступово зростає в абсолютному і відносному вимірі до початку 2019 року (частка кредитного портфеля в активах зросла на 11 в. п., а розмір наданих кредитів на 207458 млн грн) й досягає рівня 1118860 млн грн. З 4 кварталу 2019 року для України в економічному плані починаються складні часи, оскільки пандемія Ковід-19 суттєво скоротила ділову активність усіх суб'єктів господарської системи, що також позначилося на зниженні обсягів банківського кредитування на початок 2020 року. Наступний етап розпочала

повномасштабна російська агресія на початку 2022 році, яка згубно повпливала на діяльність банківського сектору та залишила обсяги кредитування на рівні 2020 року, тобто обсяг наданих кредитів на початок 2023 року становив 1036129 млн грн, а у травні цього року знизився до значення 992185 млн грн, що приблизно відповідає початку 2015 року. Також варто зауважити, що показники абсолютні, і, якщо врахувати інфляційні ризики, то реальне значення мало б бути ще нижчим [3; 4].

Проте, скоригувавши обсяг наданих кредитів на темпи інфляції за період січня-квітня 2023 року, доводиться констатувати факт їхнього зростання, що може підтверджувати позитивні очікування щодо завершення війни або пристосування банків до жорстких умов ведення діяльності.

Зазначимо, що основним параметром ступеня позикового ризику в державі є питома вага капіталу банків, резервів під позикові транзакції та протермінованих зобов'язань у кредитному портфелі вітчизняних банківських установ. Перший показник дає змогу зробити висновки щодо якості позикового портфеля з точки зору його убезпечення за рахунок власних фінансових ресурсів. Упродовж 2008 – 2023 років в українській банківській системі не простежувалося значних коливань зазначеного індикатору, а максимальний його рівень спостерігався у 2013 році (понад 25,5 %). Проте частка капіталу банків у кредитному портфелі за підсумками 2014 року демонструвала перманентне зниження з причини пришвидшення темпів зростання останнього у порівнянні з розміром власних фінансових ресурсів. Зазначимо, що за підсумками 2017 року позиковий портфель банків збільшився майже на 41 %, проте капітал зріс тільки на 19,4 %. Варто підкреслити, що упродовж 2019 року рівень цього співвідношення трохи поліпшився (19,5 %) й досягнув позначки 2011 року. У подальшому цей показник продовжує зростати до початку повномасштабної війни у 2022 році, в якому частка капіталу у позиковому портфелі знижується до рівня 21,1 %. Проте за підсумками чотирьох місяців 2023 року цей показник знову будує позитивні тенденції та зростає до значення 24 % (збільшується на 2,91 в. п. і досягає довоєнного значення) (рис. 2).

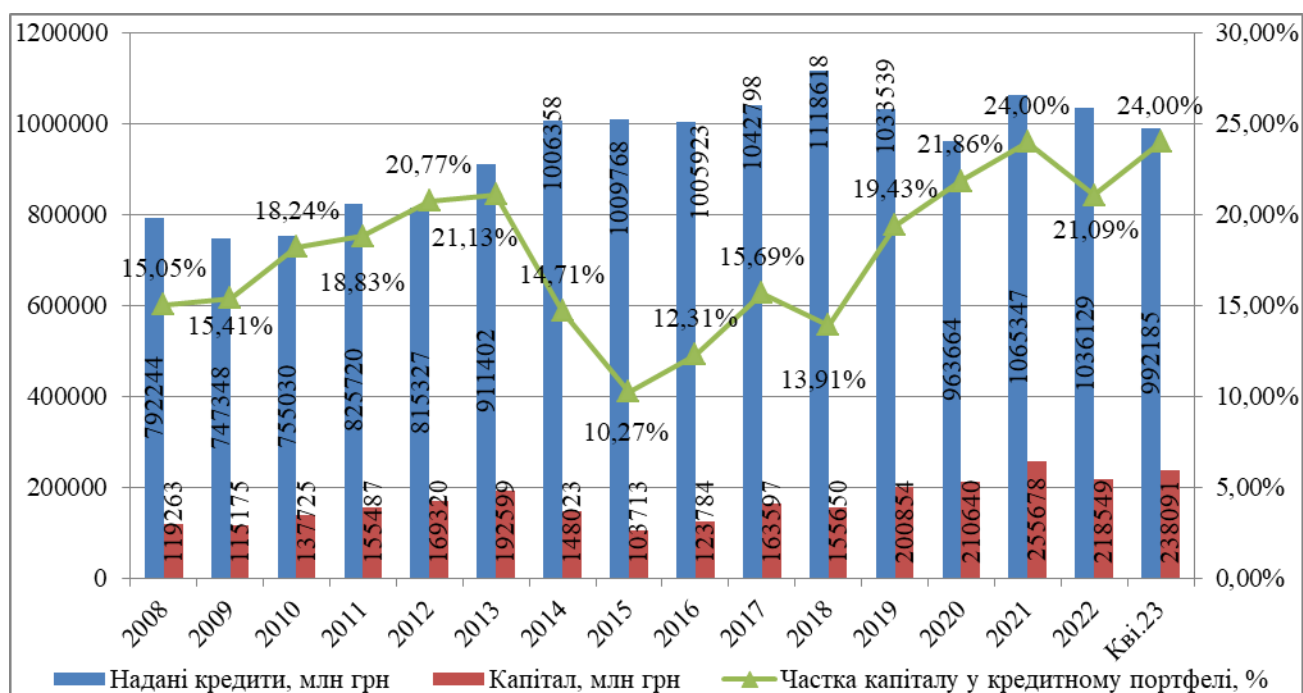

Рис. 2. Динаміка абсолютної та відносної величини капіталу банків України упродовж 2008 – 2023 років, на кінець періоду [3; 4]

Наступним важливим параметром величини позикового ризику банків є питома вага резервів під кредитні транзакції у сукупності наданих кредитів (цей показник ще називають відносним рівнем достатності розміру резервів). Він висвітлює ступінь забезпеченості виданих кредитів резервами на випадок їхнього непогашення боржниками банку, оптимальна його величина має коливатися у межах від 0,9 до 5 %. Упродовж досліджуваного періоду простежувалася динаміка до підвищення рівня цього параметру, що констатує факт зростання ступеня позикового ризику у вітчизняній банківській системі через зниження якості наданих позик клієнтам, що вимагає від депозитних установ суттєво збільшувати розміри резервів під такі операції. За підсумками 2016 року зазначений параметр становив 48,2 % загалом по вітчизняному банківському сектору, що вважають досить високим рівнем, а наприкінці 2019 року його величина дорівнювала значенню 49,69 % (збільшилася на понад 1,5 в. п.). У подальшому питома вага резервів у кредитному портфелі поступово знижується і наприкінці 2021 року становить 26,17 % (знизилася на -23,52 в. п.). З початком повномасштабної війни у 2022 році цей індикатор кредитного ризику знову демонструє висхідну динаміку і в кінці квітня дорівнює 37,19 % (зростає на понад 11 в. п.). загалом мінімальне значення було досягнуте за цим

параметром у 2008 році, а максимальне – у 2018 році, різниця між ними становить майже 43,5 в. п.). Тенденції останніх декількох років констатують факт низької якості банківських активів в Україні (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка абсолютної і відносної величини кредитних резервів банків України упродовж 2008 – 2023 років, на кінець періоду [3; 4]

Необхідно підкреслити, що у період завершення світової фінансової кризи 2008 року динаміка досліджуваних параметрів показує різноманітні тенденції та, зазвичай, має негативний тренд – в умовах суттєвого зниження забезпечення кредитів власними фінансовими ресурсами (капіталом) простежується значне підвищення протермінованих зобов'язань й зростання резервів під активні операції. Зазначене підтверджує тезу про зростання загального рівня позикового ризику у національній банківській системі порівняно з передкризовим періодом. З початком війни посилюється загальне погіршення показників кредитного ризику, що загострюється неможливістю прогнозування їхніх майбутніх тенденцій, особливо на довготерміновий період. Головним параметром кредитного ризику банку, котрий досліджують у практиці розвинених країн, є питома вага протермінованих зобов'язань у сукупності наданих депозитною установою кредитів. Протермінованою вважають кредитну заборгованість (непрацюючих кредити), за якою минув термін погашення згідно з умовами позикової угоди. На рис. 4 подано ключові параметри, що характеризують

ступінь кредитного ризику у банківській системі України упродовж 2008 – 2023 років.

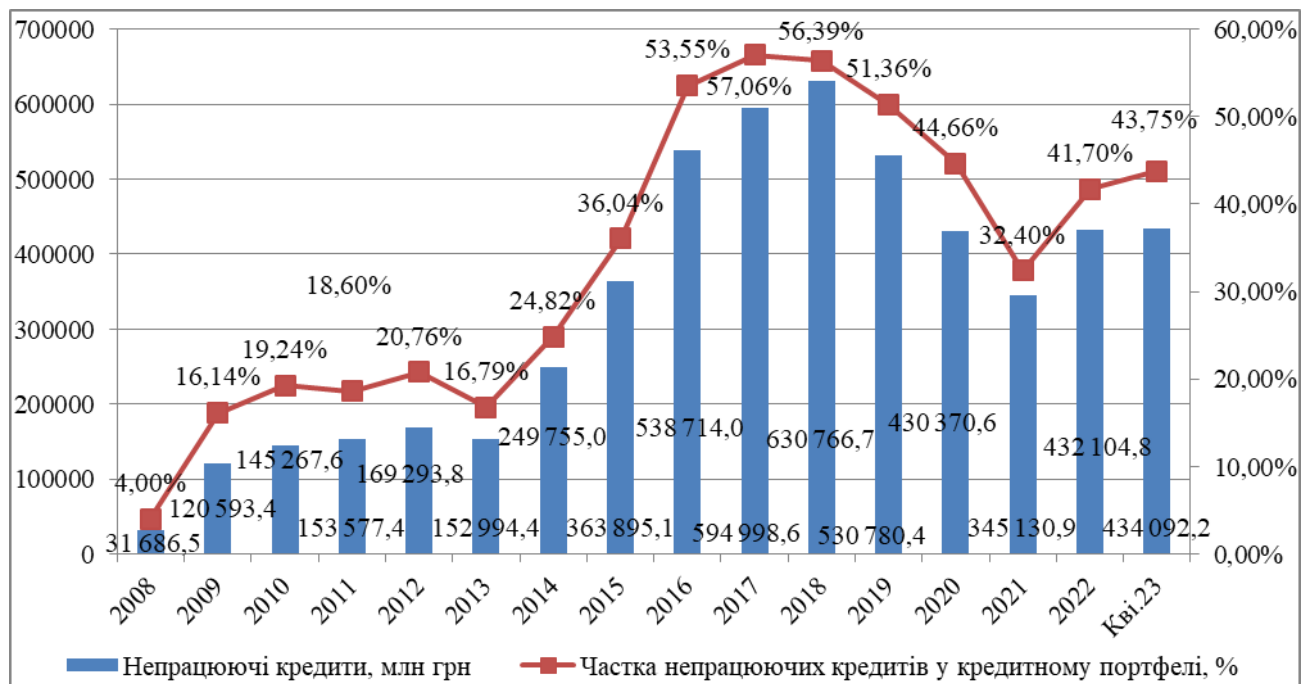

Рис. 4. Динаміка обсягу непрацюючих кредитів та їхньої частки у кредитному портфелі банків України упродовж 2008 – 2023 років, на кінець періоду [3; 4]

Так, згідно змін до категоризації активів банків у зв'язку із набуттям чинності Постанови № 351 “Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями” від 30.06.2016 року було запроваджено поняття “непрацюючі активи/ кредити”, яке є найбільш близьким до світової практики та підводить українську банківську систему до нових стандартів. Відмітимо, що поняття “простроченої” та “сумнівної” заборгованостей у вітчизняній практиці залишаються діючими. Непрацюючим кредитом (NPL) визначено такий кредит, за яким прострочення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників), або за яким контрагент неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення [5].

Зараз банки сформували достатній рівень резервів під NPL та поступово скорочують частку проблемної заборгованості на балансі. Проте для НБУ важливо не допустити утворення нових дисбалансів та забезпечити здорову роботу системи. Для цього регулятор вимагає обов'язково враховувати

аудитовану фінансову звітність великих боржників та груп при визначенні кредитного ризику, а також проводить безперервний моніторинг розрахунків кредитного ризику боржників і щорічне стрес-тестування найбільших позичальників банків [2, с. 237].

Показник непрацюючих кредитів перевищує суттєво частку простроченої заборгованості у кредитному портфелі. До обсягу непрацюючих кредитів включається загальний обсяг заборгованості, а не тільки прострочена сума, чим й обумовлюється зазначене перевищення. У 2017 році відбулося різке зростання частки непрацюючих кредитів. Це обумовлено тим, що до їх складу згідно з новою методологією було включено позабалансові зобов'язання з кредитування, а також визнанням ПриватБанком реальної якості кредитного портфеля після переходу в державну власність. Зростання цього показника також відбулося у 2021 – 2023 роках, що пов'язано з наслідками коронавірусу та початком війни.

Необхідно також зазначити, що найбільший кредитний ризик приймають на себе державні банки, у яких сконцентровано приблизно 75 % NPL сектору (близько 45 % припадає на Приватбанк). Націоналізація ПриватБанку ніби вирішила системну проблему, проте створила довгостроковий виклик, тому що частка держави у банківському секторі сягнула 56 % за чистими активами та 62 % за депозитами населення.

Зазначимо, що з початком 2013 року питома вага проблемних зобов'язань (непрацюючих кредитів) у сукупності наданих банківських позик в країні була суттєвою. Тільки за період 2008 – 2018 років їхня частка у кредитному портфелі банків України зросла на +52,4 в. п. і на кінець 2018 року становила максимальну величину за аналізований період – 56,39 %. Починаючи з 2019 року і до початку війни цей показник поступово знижується і на кінець 2021 року становить 32,4 % (знизився на 24 в. п.). Упродовж дії воєнного стану в Україні частка непрацюючих кредитів знову починає зростати, і на початок травня вона вже становить – 43,75 % (зросла на +11,35 в. п.). Це стало наслідком різкого погіршення фінансового стану суб'єктів господарювання та зниження рівня доходів домогосподарств, що вплинуло на їхню здатність погашати отримані

раніше позики.

Застосування в українській банківській сфері світового досвіду щодо характеристики непрацюючих позик й імплементацію НБУ сучасних вимог до визначення депозитними установами величини позикового ризику, пов'язаного зі здійсненням активних операцій, допомогло розрахувати адекватні розміри протермінованих і проблемних зобов'язань. Проведення такої оцінки дало шокуючі результати: питома вага проблемних позик виявилася дуже високою у порівнянні з міжнародним досвідом за максимально можливий період аналізу. Доцільно підкреслити, що питома вага позик, протермінованих на понад три місяці (вірогідність їх погашення є досить низькою), наближається до значення 80 % від загальної суми проблемної кредитної заборгованості. Тут варто зазначити, що за ступенем позикової активності українці займають останні позиції у порівнянні з європейськими країнами, оскільки частка таких позику у ВВП характеризується зовсім малим рівнем – 3,6 %.

Сьогодні частка проблемних кредитів є все ще високою, проте не створює суттєвих ризиків для фінансового сектору, адже рівень їх покриття резервами перевищує 95 %. Тому надалі непрацюючі кредити суттєво не впливатимуть на фінансові результати та капітал банків. Попри незначний прогрес, банки повинні й надалі позбуватися непрацюючих активів. У більшій мірі це стосується державних банків, на які припадає три чверті (разом із ПриватБанком) всіх проблемних кредитів [2, с. 238].

Важливим індикатором кредитного ризику є частка резервів під кредитні ризики у капіталі, який вказує на ступінь покриття власним капіталом банківських установ своїх сформованих резервів. Загалом зміни показників частки резервів у кредитному портфелі та капіталі банків протягом 2008 – 2018 років мають однакову тенденцію до зростання, починаючи з 2019 року суттєво знижуються (рис. 5).

Рис. 5. Питома вага резервів під позикові операції у кредитному портфелі та власних фінансових ресурсах банків України упродовж 2008 – 2023 років, %, на кінець періоду [3; 4]

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що рівень кредитного ризику вітчизняного банківського сектору є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи та економіки країни в цілому. Причини такої ситуації у вітчизняній банківській системі різні, включаючи кризові явища в економіці, низьку платоспроможність населення, високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, обслуговувати які під силу не кожному позичальникові, високий кредитний ризик, що вимагає від банків формувати додаткові резерви під такі кредити, а це, своєю чергою, зменшує власний капітал банків.

Негативні наслідки світових економічних потрясінь та економічної кризи у результаті війни в Україні дають зрозуміти, що діючий механізм менеджменту позикових ризиків українських банківських установ бажає кращого та повинен демонструвати більшу ефективність. Головними аргументами щодо його удосконалення є поява в останні декілька років банків з сумнівною платоспроможністю, які функціонують в умовах постійного отримання збитків. Зниження результативності діяльності вітчизняних банків, зазвичай, пов'язане з потребою формування великих резервів під кредитні операції через значне

збільшення кількості непрацюючих позик у портфелі депозитних установ, що стало наслідком неготовності до появи високого рівня кредитних ризиків та відсутністю дієвих заходів у сфері подолання збитків від настання таких негативних подій. Така ситуація потребує оновлення механізму управління позиковим ризиком банку, котрий буде здатним відображати головні принципи проведення кредитних операцій, окреслювати комплекс заходів боротьби з кредитним ризиком та допомагати забезпечити високу ліквідність і стабільність функціонування у довготерміновому періоді.

Механізм управління ризиками кредитування повинен охоплювати комплекс таких видів забезпечення: технологічного, управлінського, моніторингового і післяопераційного. Перша складова направлена на реалізацію аналізу й поліпшення алгоритму й прийомів менеджменту позикових ризиків (черговість стадій управління, специфіка ухвалення рішень тощо), що дадуть змогу поліпшити якісні характеристики банківських кредитних послуг (продуктів), швидко опрацьовувати сформовані інформаційні бази з метою ухвалення раціональних рішень у сфері кредитування (наявність сучасних цифрових технологій, забезпечення комп'ютерною технікою, створення високого рівня захисту особистих та банківських даних). Технологічне забезпечення представляє первинну стадію алгоритму управління кредитними ризиками, що охоплює їх виявлення та аналіз.

Управлінське забезпечення охоплює сукупність ухвалених рішень керівництва банківської установи у сфері ідентифікації чинників позикового ризику й аналізу загального їхнього рівня у процесі кредитування. Ця складова характеризується системою фінансових важелів й правових інструментів впливу головної системи на підсистему з метою зниження позикових ризиків за рахунок раціонального поєднання методів та способів реалізації такого впливу.

Моніторингова складова є головним видом забезпечення сформованого механізму, оскільки дає змогу оцінити результативність реалізованих керівництвом заходів, способів, важелів і методів впливу на рівень позикових ризиків, що супроводжувалося безперервним порівнянням фактичних поточних

показників з плановими, дослідженням динаміки показників ризику й ухвалення рішень на випередження з метою запобігання появі ризикових подій.

Післяопераційна складова сформованого механізму охоплює роботу щодо погашення наданих позик, які супроводжуються високим ризиком або є віднесеними до категорії проблемних. Робота післяопераційного забезпечення покликана оптимізувати процес надання кредитів за рахунок зниження частки протермінованих (непрацюючих) кредитів й нарощення ліквідності портфеля наданих банком позик.

Потреба у постійному поліпшенні побудованого механізму управління кредитними ризиками депозитної установи викликана постійними змінами параметрів внутрішнього і зовнішнього середовища її діяльності, тому у механізмі закладені шляхи зворотного зв'язку, котрі дають змогу вчасно оновлювати окремі складові й ідентифікувати проблемні сегменти менеджменту. З цією метою у механізмі виділено блок, який буде допомагати проводити адаптаційно-рефлексійну роботу та направлений на раціоналізацію банківської політики кредитування, проведення адаптації до зовнішніх чинників й, у разі потреби, здійснення антикризового менеджменту. Ефективна організація зазначеного блоку є важливим завданням у напрямі управління позиковим ризиком, оскільки на підставі результатів його роботи проводять корегування процесу кредитування у відповідності до сучасних вимог ринку та появи інноваційних цифрових технологій.

Водночас, невід'ємною складовою механізму має бути система ухвалення рішень та управління позиковими відносинами, яка буде легко пристосовуватися й реагувати на зміну умов зовнішнього середовища. З урахуванням цього, запобіжними заходами, що дадуть змогу попередити появу потенційного позикового ризику, є прогнозування і розроблення конкретних інноваційних кредитних продуктів, аналіз ступеня ризику у їх розрізі, проведення оцінки кредитоспроможності клієнтів, реалізація безперервного моніторингу окремих ризиків та усієї сукупності виданих кредитів.

Якість кредитного портфеля є важливим чинником забезпечення

стабільної роботи банківської установи, формування позитивної репутації на ринку й високої фінансової стійкості, генерування достатнього прибутку. Водночас більшість ризиків, які супроводжують банківську діяльність, пов'язані зі структурою та ефективністю позикового портфеля і постійно загрожують отриманню збитків. З метою запобігання появі негативних подій доцільно розробити механізм діагностування якості позикового портфеля, який буде охоплювати низку етапів та відповідатиме сучасним вимогам (рис. 6).

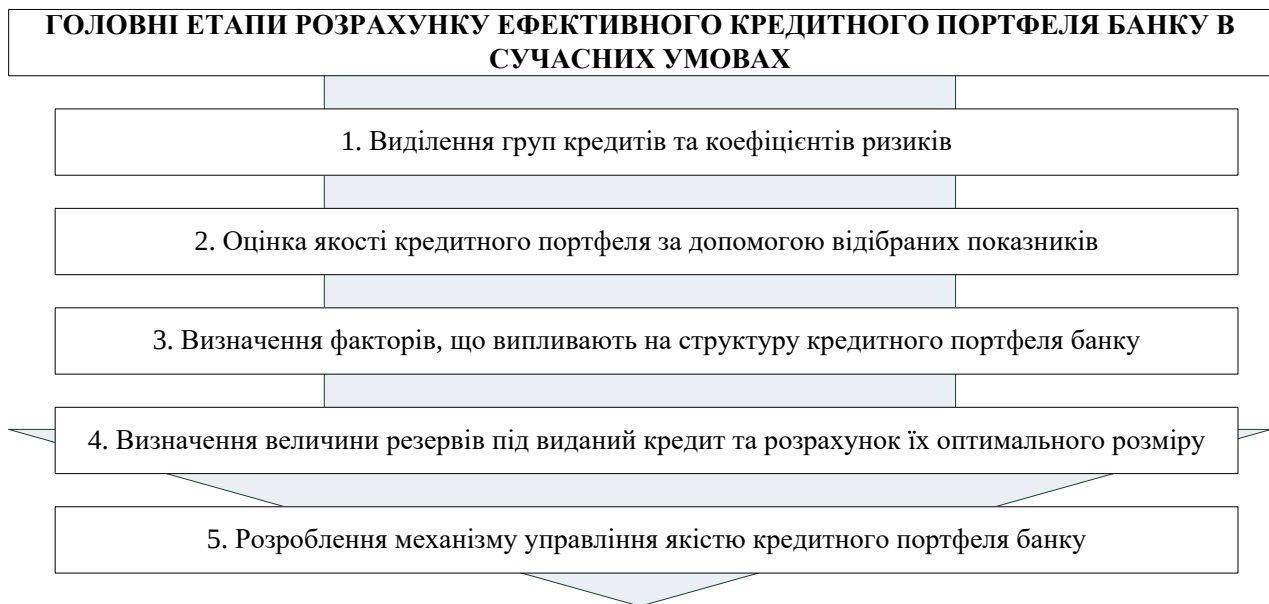

Рис. 6. Послідовність організації менеджменту якості позикового портфеля банківської установи [1, с. 81]

Система управління якістю портфеля банківських позик має охоплювати складові, які зображені на рис. 7.

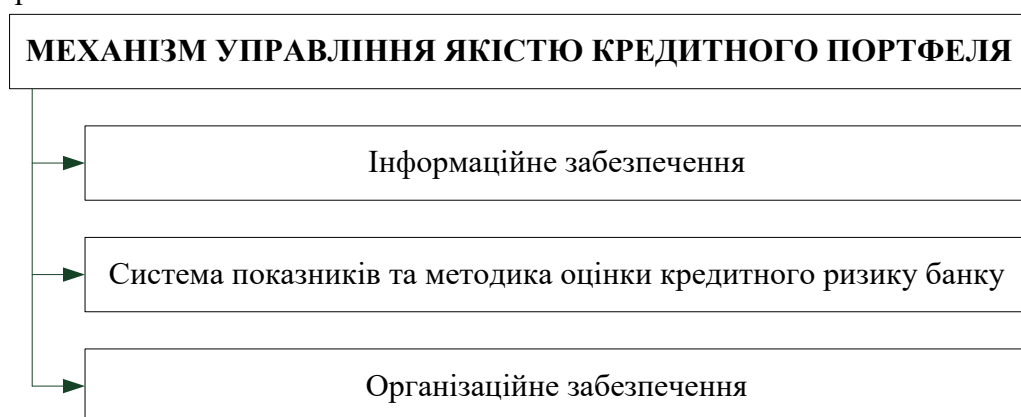

Рис. 7. Складові системи менеджменту якістю портфеля банківських позик [1, с. 82]

У процесі побудови зазначеного механізму необхідно дотримуватися низки принципів, зокрема: повноти (врахування усіх особливостей здійснення кредитування, що уможливить розрахунок реальних розмірів портфеля);

комплексності аналізу (оцінка господарських і фінансових параметрів кредитоспроможності клієнта); відкритості (здатність портфеля змінювати свою якість у відповідності до динаміки макроекономічних чинників); безперервності (здійснення управління портфелем упродовж усього періоду кредитування клієнтів з постійним аналізом динаміки якості); послідовності (забезпечення взаємодії усіх стадій управління якістю позикового портфеля); гнучкості (оцінка чинників, що визначають якість портфеля банківських позик за низку попередніх років, та здійснення прогнозування наслідків їхньої появи у майбутніх періодах).

Механізм управління якістю позикового портфеля має бути зорієнтований на досягнення ключової мети – формування результативного процесу надання позик, який забезпечить генерування достатнього прибутку за допустимого рівня кредитного ризику. Цей механізм можна подати як систему взаємопов'язаних складових, а саме: інформаційної, аналітичної та організаційної.

Перша складова потрібна для оцінки позикового портфеля й охоплює внутрішні і зовнішні джерела формування бази даних. Головним зовнішнім каналом отримання інформації є офіційна сторінка Національного банку, яка містить актуальну інформацію про банківську систему України загалом та конкретні банки зокрема (особливо це стосується інформації щодо розмірів та структури кредитного портфеля вітчизняних банків, яку подають за значний період часу).

Аналітична складова охоплює сукупність параметрів та методику аналізу позикового ризику. Найпопулярнішими способами аналізу є використання експертних оцінок, статистичних інструментів, прогнозування тощо. З метою отримання загальної оцінки щодо динаміки якості кредитного портфеля та його ризиків, доцільно використовувати рейтинговий метод, який дасть змогу побудувати комплексний показник, що характеризуватиме ці параметри у розрізі окремих проміжків часу.

Остання складова характеризується розробленням необхідної організаційної структури, котра охоплює низку взаємопов'язаних елементів, що забезпечують реалізацію відповідного спектру кредитних продуктів клієнтам. До

таких елементів відносять банківський персонал, центри відповідальності та відповідний відділ менеджменту.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, рівень кредитного ризику вітчизняного банківського сектору є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи та економіки країни в цілому. Причини такої ситуації у вітчизняній банківській системі різні, включаючи кризові явища в економіці, низьку платоспроможність населення, високий рівень реальної (ефективної) відсоткової ставки за кредитами, обслуговувати які під силу не кожному позичальникові, високий кредитний ризик, що вимагає від банків формувати додаткові резерви під такі кредити, а це, своєю чергою, зменшує власний капітал банків.

Механізм управління ризиками кредитування охоплює комплекс таких видів забезпечення: технологічного, управлінського, моніторингового і післяопераційного. Моніторингова складова є головним видом забезпечення сформованого механізму, оскільки дає змогу оцінити результативність реалізованих керівництвом заходів.

Механізм управління якістю позикового портфеля має бути зорієнтований на досягнення ключової мети – формування результативного процесу надання позик та генерування достатнього прибутку за умов допустимого рівня кредитного ризику. Його можна подати з погляду системи взаємопов'язаних складових: інформаційної, аналітичної та організаційної.

Зазначимо, що у період повоєнного відновлення національної економіки банківська система відграватиме ключову роль у фінансовому забезпеченні відбудови вітчизняного господарства.

Література

1. Волкова В. В., Власенко О. С. Підвищення якості кредитного портфеля як чинник мінімізації кредитного ризику банку // Економіка і організація управління. 2021. №2. С. 76 – 85.

2. Ларіонова К. Л. , Донченко Т. В. Аналіз та проблеми оцінки кредитного ризику банків України // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. №1. С. 233 – 240.
3. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/2023/> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 11.01.2024).
5. Положення “Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями” затверджено Постановою Правління Національного банку України 30.06.2016 №351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (дата звернення: 11.01.2024).
6. Харченко А. М. Кредитний портфель банків України: аналіз, фактори, тенденції // Вісник Університету банківської справи. 2020. №2. С. 54 – 60.

References

1. Volkova, V. V. and Vlasenko O. S. (2021), “Improving the quality of the loan portfolio as a factor in minimizing the bank`s credit risk”, *Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnya*, Vol. 2, pp. 76-85.
2. Larionova, K. L. and Donchenko, T. V. (2020), “Analysis and problems of credit risk assessment of Ukrainian banks”, *Visnyk Khmel`nyts`koho natsional`noho universytetu, Ekonomichni nauky*, Vol. 1, pp. 233-240.
3. Ministry of finance (2023), available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/2023/> (accessed: 11 january 2024).
4. The official site of the National Bank of Ukraine (2023), available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed: 11 january 2024).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The provision “On determination by banks of Ukraine of the amount of credit risk for active banking operations, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (accessed: 11 january 2024).
6. Kharchenko, A. M. (2020), “Credit portfolio of banks of Ukraine: analysis, factors, trends”, *Visnyk Universytetu bankivs`koyi spravy*, Vol. 2. pp. 54-60.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024 р.